

Ahmadjonov Shohruhbek Rustamjon o'g'li

University of World Economy and Diplomacy

First-Year Student

Nargiza Raximova

World Economy and Diplomacy University

Senior Lecturer, Department of Uzbek and Russian Languages

CULTURAL DIPLOMACY DURING THE REIGN OF BABUR:

THE ROLE OF ART AND LITERATURE

Abstract. *Babur (1483–1530) – the founder of the Babur dynasty, went down in history not only as a great commander and statesman, but also as a patron of culture and literature. During his reign, art and literature became not only an expression of cultural values, but also a political and diplomatic tool. His cultural influence was noticeable even beyond the borders of Babur's state. This article analyzes the role of art and literature in the formation of cultural diplomacy during Babur's reign, their impact on regional and international relations.*

Keywords: *Cultural diplomacy, cultural and international relations, détente, non-alignment, multilateralism, diplomatic corps.*

КУЛЬТУРНАЯ ДИПЛОМАТИЯ В ПЕРИОД ПРАВЛЕНИЯ

БАБУРА: РОЛЬ ИСКУССТВА И ЛИТЕРАТУРЫ

Аннотация. *Бабур (1483–1530) — основатель династии Бабуридов, вошёл в историю не только как великий полководец и государственный деятель, но и как покровитель культуры и литературы. В его время искусство и литература стали не только выражением культурных ценностей, но и политическим и дипломатическим инструментом. Культурное влияние Бабура было заметно даже за пределами его государства. В статье анализируется роль искусства и литературы в формировании культурной дипломатии в период правления Бабура, а также их влияние на региональные и международные отношения.*

Ключевые слова: Культурная дипломатия, культурные и международные отношения, разрядка, неприсоединение, многосторонность, дипломатический корпус.

BOBUR DAVRIDA MADANIY DIPLOMATIYA: SAN'AT VA ADABIYOTNING O'RNI

Annotatsiya: Bobur (1483–1530) – boburiylar sulolasining asoschisi, nafaqat buyuk sarkarda va davlat arbobi, balki madaniyat va adabiyotning ham homiysi sifatida tarixga kirdi. Uning davrida san'at va adabiyot nafaqat madaniy qadriyatlar ifodasi, balki siyosiy va diplomatik vositaga aylandi. Bobur davlati chegaralaridan tashqarida ham uning madaniy ta'siri sezilarli bo'ldi. Ushbu maqolada Bobur davrida madaniy diplomatiyaning shakllanishida san'at va adabiyotning o'rni, ularning mintaqaviy va xalqaro aloqalarga ta'siri tahlil qilinadi.

Kalit so'z: Madaniy diplomatiya, madaniy va xalqaro aloqalar, détente, non-alignment, multilateralizm, diplomatik korpus.

Bugungi kunda davlatimiz rahbari Shavkat Miromonovich Mirziyoyev tomonidan ilgari surilayotgan asosiy strategic g'oyalar O'zbekistonni nafaqat ichki siyosatda, balki, tashqi siyosatda ham o'rnini mustahkamlashga qaratilgan tinchliksevar tashqi siyosat yuritishdir. Albatta, tashqi aloqalarni rivojlantirish va mustahkamlashda tarixiy tajribaga asoslanishi, tashqi aloqalarni ham siyosiy, ham madaniy jihatdan rivojlantirish g'oyasi davlatimiz tashqi siyosatini asosiy omili hisoblanadi.

Madaniy diplomatiya tushunchasi va Bobur davrida madaniy diplomatiya – bu davlatlar va xalqlar o'rtasida madaniy almashinuv, adabiyot, san'at, ta'lim va boshqa madaniy faoliyat orqali o'zaro tushunish va hamkorlikni rivojlantirish jarayoni. Bobur davrida bu jarayon ayniqsa faol bo'ldi, chunki u o'z davlatini nafaqat harbiy, balki madaniy jihatdan ham mustahkamlashga intildi. Bobur umrining ko'p qismini harbiy yurish va janglarda o'tkazdi. Movaronnahrning ajralib chiqqan hududlarini birlashtirib, yangi buyuk Temuriylar davlatini barpo etishga urinish muvaffaqiyatsiz tugadi. Uning orzusi 1526-yilda o'z qo'shinlari bilan borgan Hindistonda amalga oshdi. Bobur

Hindistonda 300 yilga yaqin mavjud bo'lgan Buyuk Mo'g'ullar sulolasining asosini yaratishga muvaffaq bo'ldi. Uning g'oyalari xalqlar o'rtasida totuvlikni o'rnatish, keng aholi orasida ta'lim-tarbiyani yoyishni targ'ib qilgan. Bobur o'zining harbiy-siyosiy faoliyati bilan bir qatorda ruboiylari (lirik to'rtliklari) bugungi kunda ham ko'pchilikni quvontiruvchi va ilhomlantirgan buyuk shoir bo'lgan. Jahon adabiyotidagi eng mashhur sharq asarlaridan biri "Boburnoma"ni yozgan. Bobur o'zining "Boburnoma" asarida madaniyatning siyosiy va ijtimoiy ahamiyatini ta'kidlab, uni davlat boshqaruvi va diplomatiyaning muhim qismi sifatida ko'rsatdi.

San'atning madaniy diplomatiyadagi o'rni. Bobur davrida san'at, ayniqsa me'morchilik va tasviriy san'at, madaniy diplomatiyaning asosiy vositalaridan biriga aylandi. Bobur Hindistonga harbiy yurishlaridan so'ng u yerda ko'plab bog'lar, saroylar va masjidlar qurdirgan. Ular nafaqat go'zallik ramzi, balki Bobur davlatining madaniy qudrati va raqobatbardoshligini ifodalovchi belgilar edi. Masalan, Bobur tomonidan yaratilgan bog'lar (masalan, Bog'i Bobur) Markaziy Osiyo va Hindiston madaniyatlari o'rtasidagi uyg'unlikni ko'rsatadi. Bu bog'lar tabiat va inson me'morchiligining uyg'unligi orqali tinchlik va barqarorlikni ifodalagan. Shuningdek, ular orqali turli xalqlar o'rtasida madaniy almashinuv kuchaydi

Adabiyotning madaniy diplomatiyadagi roli. Bobur nafaqat harbiy va siyosiy rahbar, balki taniqli shoir va yozuvchi edi. Uning "Boburnoma" asari nafaqat tarixiy manba, balki adabiyotning noyob namunasidir. Bu asar orqali Bobur o'z davrining siyosiy, ijtimoiy va madaniy hayotini batafsil tasvirlab, o'z davlati va madaniyatining yuksakligini ko'rsatdi. "Boburnoma" turkiy tilida yozilgan bo'lib, bu turkiy xalqlar madaniyati va adabiyotini rivojlantirishga katta hissa qo'shdi. Asar orqali turkiy xalqlar o'rtasida madaniy va adabiy aloqalar mustahkamlandi. Shuningdek, Bobur she'riyatida tabiat, muhabbat va hayotning mavhumligi kabi mavzularni kuylab, o'zining madaniy va falsafiy qarashlarini ifodaladi.

Madaniy diplomatiyaning mintaqaviy ta'siri. Madaniy diplomatiyaning jozibasi uning umumiy insoniy tajriba va o'zaro tushunishni nishonlashida

bo'lsa-da, uning xalqaro munosabatlardagi amaliy qo'llanilishini e'tiborsiz qoldirib bo'lmaydi. San'at ko'rgazmalari va ta'lim almashinuvi doirasidan tashqari, madaniy diplomatiya bizning o'zaro bog'liq dunyomizni boshqaradigan siyosat, muzokaralar va siyosatni faol shakllantiradi. Imperiyaning mustaqil siyosati, harbiy ittifoqlardan uzoqlashishi, madaniy va iqtisodiy mustaqilligi, muvozanatli siyosati va diplomatik munosabatlari zamonaviy "non-alignment" tamoyillariga yaqin bo'lgan. Boburiylar davlati o'zining mustaqil siyosati va madaniy merosi orqali turli xalqlar o'rtasida madaniy almashinuv va hamkorlikni rivojlantirishga katta hissa qo'shgan. Bobur davrida madaniy diplomatiya orqali turli xalqlar va madaniyatlar o'rtasida hamkorlik va o'zaro tushunishni rivojlantirishga erishildi. Uning Hindistonda yaratgan madaniy merosi, ayniqsa bog'lar va me'moriy inshootlar, mintaqaviy madaniy almashinuvni kuchaytirdi. Shuningdek, Bobur davlati va uning vorislari davrida san'at va adabiyot orqali Markaziy Osiyo, Hindiston va Eron madaniyatlari o'rtasida uzluksiz aloqalar o'rnatildi. Bu aloqalar nafaqat madaniy, balki siyosiy va iqtisodiy hamkorlikni ham mustahkamladi. Bundan tashqari Boburning davlat boshqaruvi davrida hozirgi zamonaviy diplomatiyadagi **détente**ning rivoj topishiga sabab bo'ldi.

Boburiylar davlati turli davlatlar bilan savdo va iqtisodiy hamkorlikni rivojlantirgan. Imperiya o'zining savdo yo'llari orqali turli mintaqalar bilan iqtisodiy aloqalarni mustahkamlashga harakat qilgan. Bu zamonaviy **multilateralizm** tamoyiliga mos keladi. Shuningdek, Boburiylar davlati turli madaniyatlar va ilmiy bilimlarni almashishga katta e'tibor bergan. Imperiya hukmdorlari turli madaniyatlarning vakillarini saroylarida qabul qilishgan va ular bilan madaniy va ilmiy almashuvni rivojlantirishgan. Bu zamonaviy multilateralizm tamoyiliga yaqin bo'lib, turli madaniyatlar va bilimlarni almashishni anglatadi.

Umumiy diplomatik faoliyat. Boburiylar imperiyasi davrida chet el davlatlari bilan aloqalarni boshqarish uchun maxsus tizim mavjud edi. Bu tizim zamonaviy diplomatik korpusga to'liq mos kelmasa ham, unda elchilar, savdo shartnomalari va madaniy almashuv kabi elementlar muhim rol o'ynagan.

Imperiyaning kengayib borayotgan hududi va turli mintaqalar bilan bog'liqligi tufayli diplomatik harakatlar strategik ahamiyatga ega edi.

Boburiylar hukmdorlari chet el davlatlariga elchilar yuborish orqali o'z manfaatlarini himoya qilishgan. Bu elchilar nafaqat siyosiy kelishuvlar tuzish, balki savdo yo'llarini ochish va texnologik yangiliklarni olib kirish uchun ham javobgar edilar. Masalan, Eron va Usmonli imperiyasi bilan munosabatlarda elchilar savdo imkoniyatlarini kengaytirishga qaratilgan muzokaralar olib borishgan. Chet el vakillari Boburiylar saroyida tantanali marosimlar bilan qabul qilingan. Ularning olib kelgan sovg'alari va xatlari imperatorning global ta'sirini oshirishga xizmat qilgan. Bu marosimlar nafaqat hurmat ko'rsatish, balki kelajakdagi hamkorlikni mustahkamlash uchun ham asos bo'lgan.

Imperiya chet el davlatlari bilan yozishmalarda asosan fors tilidan foydalangan. Bu til nafaqat rasmiy maktublar, balki savdo shartnomalari va harbiy kelishuvlar uchun ham qo'llangan. Yozishmalarning saqlanib qolgan namunalari Boburiylarning mintaqaviy siyosatini tushunishda muhim manba hisoblanadi.

Diplomatik faoliyat savdo aloqalarini rivojlantirishga qaratilgan edi. Yevropa, Afrika va Osiyo bilan bog'liq savdo yo'llari orqali imperiyaga yangi mahsulotlar (masalan, qahva, ipak) kirib keldi. Shuningdek, chet el elchilari o'z madaniyatlari haqida ma'lumotlar olib kelishgan, bu esa Boburiylar saroyida san'at va ilm-fan rivojiga turtki bo'ldi.

Boburiylar chet el davlatlari bilan harbiy ittifoqlar tuzishga intilishgan. Masalan, Markaziy Osiyo qabilalari bilan kelishuvlar imperiyaning shimoliy chegaralarini himoya qilishga yordam bergan. Elchilar bu kelishuvlarning shartlarini muhokama qilishda asosiy vositachi bo'lgan.

Boburiylar davridagi diplomatik tizim zamonaviy standartlarda emas edi, lekin uning elementlari (elchilar, yozishmalar, savdo shartnomalari) imperiyaning mintaqaviy va xalqaro ta'sirini kuchaytirishga xizmat qildi. Turli madaniyatlar va davlatlar o'rtasidagi bu aloqalar nafaqat siyosiy, balki madaniy jihatdan ham imperiyani boyitdi. Tarixiy manbalar shuni ko'rsatadiki,

Boburiylar diplomatiyani nafaqat qurol kuchi, balki aqlli strategiya vositasida qo'llagan.

Bobur davrida san'at va adabiyot madaniy diplomatiyaning asosiy vositalari sifatida keng qo'llanildi. Uning madaniy faoliyati orqali turli xalqlar va madaniyatlar o'rtasida hamkorlik va o'zaro tushunishni rivojlantirishga erishildi. Boburning madaniy merosi nafaqat o'z davri, balki keyingi avlodlar uchun ham katta ahamiyatga ega bo'ldi. Uning san'at va adabiyotga qo'shgan hissasi bugungi kunda ham o'z ahamiyatini yo'qotmagan. Bobur davridagi madaniy diplomatiya tajribasi shuni ko'rsatadiki, san'at va adabiyot nafaqat madaniy qadriyatlar ifodasi, balki xalqlar o'rtasida tinchlik va hamjihatlikni mustahkamlashning muhim vositasi hisoblanadi.

REFERENCES

1. "Boburnoma" (Zahiriddin Muhammad Bobur asari)
2. The Mughal Empire (John F. Richards)
3. Central Asia in World History (Peter B. Golden)
4. Britannica, JSTOR, O'zME (O'zbekiston Milliy Ensiklopediyasi)
5. "Boburnoma"ning tarjimalari (Annette Beveridge tarjimasi).
6. <https://publicpolicy.pepperdine.edu/blog/posts/the-power-of-cultural-diplomacy-building-bridges.htm#:~:text=Simply%20put%2C%20cultural%20diplomacy%20is,arts%2C%20cultures%2C%20and%20education.>
7. <https://uz.eferrit.com/multilateralizm>
8. <https://en.wikipedia.org/wiki/D%C3%A9tente>